

Kvízy a úkoly k výstavě Rukopisy královédvorský a zelenohorský jako příběh české kultury a odkazy na další doplňky

Obsah

1. Co víte o Rukopisech královédvorském a zelenohorském?
2. Jak čtete Rukopisy královédvorský a zelenohorský (I)? (2. stupeň ZŠ)
3. Jak čtete Rukopisy královédvorský a zelenohorský (II)? (SŠ)
4. Co víte o romantickém nacionalismu?
5. Co víte o kněžně Libuši?
6. Co víte o staré češtině?
7. Co víte o falzech a mystifikacích?
8. Jak se jmenují autoři nejznámějších ilustrací Rukopisů?
9. Jak si poradíte s textem Rukopisů?
10. Řešení kvízů a úkolů
11. Doporučené doplňující materiály k výstavě a další četba

Kvízy a úkoly jsou určeny k rozšíření znalostí zábavnou formou mládeži a dospělým návštěvníkům výstavy (1, 6–8), resp. k práci s textem „Rukopisů“ a znalostmi o nich žákům 2. stupně základních škol (2) a středoškolským studentům (3–5, 9).

Co víte o Rukopisech královédvorském a zelenohorském?

1. „Rukopisy“ byly stejně jako jiné, autentické středověké listiny napsány na materiál z opracované – očištěné, do vápna máčené a napínané – zvířecí kůže. Jak se jmenuje?

- a) papyrus
- b) palimpsest
- c) pergamen
- d) inkunábule

2. Zatímco „Rukopis královédvorský“ byl od počátku spjat s kostelním sklepením ve východočeském městě, místo nálezu „Rukopisu zelenohorského“ (původně „Libušina soudu“) bylo veřejně odhaleno až později. O kterou z českých Zelených Hor jde?

- a) na jih od Plzně
- b) na západ od Žatce
- c) na východ od Olomouce
- d) na sever od Žďáru nad Sázavou

3. „Rukopis královédvorský“ zapůsobil na – zprvu nepočtený – okruh milovníků češtiny až díky uznání učenca Josefa Dobrovského a vydání a převodu do nové češtiny, které pořídil Václav Hanka. V které další řeči se současně vydal do světa, takže se o něm dozvěděli různí evropští autoři?

- a) latina
- b) němčina
- c) angličtina
- d) slovenština

4. Významný pro ohlas „Rukopisu“ byl také zájem doby o nejstarší básnictví národů. Jednalo se o skutečná stará díla, o nichž se věřilo, že obsahují ducha dávnověku, ale i o – později odhalená – falza. Sám nálezce „Rukopisu“ Hanka přeložil z ruštiny dílo:

- a) Píseň o Nibelunzích
- b) Kalevala
- c) Ilja Volžanin
- d) Slovo o pluku Igorově

5. Přirozenost a svoboda starých Čechů v „Rukopise“, z kterých pramení jejich city, pospolitost a udatnost v boji s nájezdníky a které se zdály být inspirativní také pro 19. století, se opírá mimo jiné o přímý vztah těchto předků k přírodě. Které přirovnání ke zvířeti se v „Rukopise“ neobjevuje?

- a) „jak zveř plachý“
- b) „jak tur jarý“
- c) „jak býk uporný“
- d) „jak lev drážlivý“

6. Zatímco „Rukopis královédvorský“ se alespoň zpočátku těšil obecnému uznání jako dílo z přelomu 13. a 14. století, kdy se vůbec začala rozvíjet staročeská literatura, vzbuzoval „starší“ „Rukopis zelenohorský“ četné pochybnosti. Tak Josef Dobrovský – jako i okruh T. G. Masaryka – upozorňoval na jeho závislost na následujícím díle:

- a) Kronika tak řečeného Dalimila
- b) Staré letopisy české
- c) Zbraslavská kronika
- d) Hájkova Kronika česká

7. Obrana „Rukopisů“ spojovala vlastenecký kolektiv. Naopak jejich kritikové se stávali předmětem útoků a zatracování. Posměšky vyvolávala i jejich jména, jako:

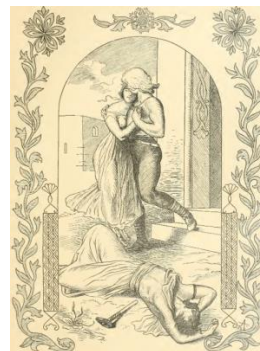
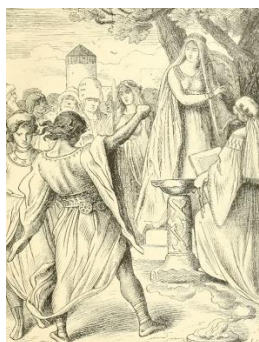
- a) Julius Feifalik
- b) Bojislav Pichl
- c) Sudiprav Rettig
- d) Liboslav Ziegler

8. „Rukopisy“, údajný pozůstatek starých zpěvů, inspirovaly při hledání moderního uměleckého výrazu, který neměl být vázán staršími konvencemi a současně měl vyjadřovat českou osobitost, nejenom spisovatele, ale i skladatele či výtvarné umělce. Který z následujících českých autorů se s nimi ve svém díle výrazněji nevyrovnával?

- a) Antonín Dvořák
- b) Karel Hynek Mácha
- c) Alfons Mucha
- d) Josef Mánes

Jak čtete Rukopisy královédvorský a zelenohorský (I)?

1. Spojte ilustrace „Rukopisu královédvorského“ a „zelenohorského“, které pořídil Mikoláš Aleš, s názvy skladeb, jak jim je přisoudil Václav Hanka.

- I. A. Kytička II. B. Beneš Hermanov III. C. Zbyhoň IV. D. Libušin soud

2. Některé z těchto skladeb bychom označili spíše jako „lyrické“, jiné spíše jako „epické“. Co tato slova znamenají? Pokuste se skladby sami rozdělit.

Lyrika	Lyriko-epika	Epika

3. Alespoň jedna další postava z „Rukopisů“ se objevuje i v dalších, starších českých pověstech: jak se jmenuje? V čem se pověst, kterou znáte, odlišuje od „Rukopisů“?

4. „Rukopisy“ byly později T. G. Masarykem a dalšími označeny za „falza“. Co mohlo vést jejich autory k jejich tvorbě?

5. Znáte i další falza? Jak je lze rozeznat? Co si o nich myslíte?

Jak čtete Rukopisy královédvorský a zelenohorský (II)?

1. Ke které skladbě „Rukopisů“ se podle vás váže ta která ilustrace Mikoláše Alše? Poznamenejte si k ní i 1–5 veršů, v nichž podle vás nejnápadněji vystupuje téma skladby, a odpovězte na připojenou otázku.

2. Znáte další pověsti o hrdince skladby? Odkud pocházejí? Jsou v něčem jiné než podání ve skladbě?

3. Jak figurují pěvci ve skladbě, jak jsou do ní zapojeni? Jak se verše, které zpívají, liší od poezie, kterou znáte?

4. Co naopak charakterizuje ženské mluvčí „Rukopisů“? Jsou různé v jednotlivých písních?

5. Jak jsou ve skladbě charakterizovány jednotlivé postavy a jak tu vystupují? Jak celý národní kolektiv?

6. Nyní srovnajte verše, které jste vybrala/a, s těmi, pro něž se rozhodli další ve vaší třídě/skupině. Diskutujte: co vás vedlo, když jste se rozhodoval/a?

Co víte o romantickém nacionalismu?

1. Pro autory první poloviny 19. století představoval často národ – jeho svobodná minulost a původní, jedinečný jazyk, jak se projevovaly ve staré epice či lidových písních – inspiraci a také vzdálený ideál. Při jeho poznávání kladli důraz na přirozený cit a intuici. Ve vztahu k němu vymezovali moderní individuum a také svoji vlastní roli.

Ve kterém z následujících epigramů Jana Kollára je to nejpatrnější?

- I. Národ tak považuj jedině jako nádobu lidství,
A vždy voláš-li Slovan! nechť se ti ozve: člověk.
- II. Přijdeť prý vzdělanost k Slovanům, jen počkati málo;
Račte jí tedy jít v oustřety páni milí.
- III. Básně naše proroka jsou hlas volavého na poušti
Hráme klavír, jenž snad strun v sobě ještě nemá.

2. Jedno z pozdějších východisek romantického nacionalismu ztělesňovaly představou plnohodnotného starého národního básnictví, srovnatelného se vzorovou antikou, tzv. „Ossianovy zpěvy“ skotského sběratele Jamese Macphersona (viz obraz P. J. Kraffta).

V Čechách se – v němčině – objevily už záhy po svém nálezu v 60. letech 18. století. Která osobnost 19. století z nich pak v závěru desátých let překládala do češtiny?

a) Antonín Jaroslav Puchmajer	c) František Palacký
b) Josef Jungmann	d) Karel Hynek Mácha

3. Příznačné pro romantický nacionalismus bylo prolnutí učence, editora, překladatele a umělce v jedné osobě. Tak například Václav Hanka působil i jako (možností je více):

a) autor operních libret	c) autor pojednání o pravopise
b) knihovník Vlastenského muzea	d) vydavatel staročeské literatury

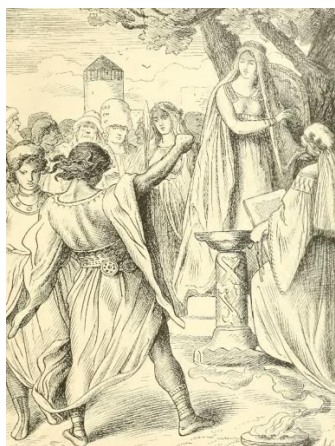
4. „Rukopis královédvorský“, jako symbol původnosti starého českého básnictví, jeho vysokých hodnot a společenské role, zapůsobil na českou literaturu, hudbu i výtvarné umění, ale i na společenský život. Mimo jiné se podle něj jmenoval jeden z nejvýznamnějších časopisů 19. století. Jak?

a) Záboj	c) Čestmír
b) Lumír	d) Zbyhoň

5. V průběhu 19. století ztrácel romantický nacionalismus svoji někdejší roli při rozvoji umění i společenského života. Přesto přetrvával v některých populárních představách, mimo jiné i v komerčních předmětech jako suvenýrech. Setkal/a jste se s některými?

Co víte o kněžně Libuši?

1. Spojte texty s obrazy – Mikoláše Alše a Josefa Berglera –, které jim spíše odpovídají.

Toho času vznikl mezi dvěma obyvateli, kteří vynikali bohatstvím i rodem a byli jaksi správci nad lidem, nemalý spor o mez sousedních polí. I pustili se do takové hádky mezi sebou, že jeden druhému vjel nehty do hustých vousů, a tupíce se hanebně nevybíravými nadávkami a luskáním pod nosem, hřmotně vejdou do dvora, s velikým hlukem předstoupí před svou paní a snažně žádají, aby spornou věc mezi nimi rozhodla po právu a spravedlnosti. Ta si zatím hověla, jak si rozpustile vedou rozmařilé ženy, když nemají muže, kterého by se bály, měkce ležíc na vysoko nastlaných vyšívaných poduškách a o loket se opírajíc jako při porodu.

*Kosmova kronika česká
(přel. Karel Hrdina a Marie Bláhová)*

Když se sešli leši vладыky –
v Vyšehradě, [...] každý stoupil dle rození svého;
stoupí kněžna v bělestkvoucí říze,
stoupí na stůl otcův v slavném sněmě.
Dvě moudré panny [...] vyučené věštbám Vítězovým:
jedna drží desky právodatné
a druhá meč křivdy kárající,
proti nim jest plamen pravdozvěsten
i pod nima svatosoudná voda.

*Rukopis zelenohorský
(přel. Václav Hanka)*

2. V čem se proměnilo vylíčení scény (a vnímání kněžny Libuše) v „Rukopise zelenohorském“ proti Kosmově kronice? A proč asi?

3. Během 19. století vzniklo značné množství děl, v nichž vystupovala Libuše. Co vedlo k této oblibě postavy? Jakou roli Libuši přisoudili čeští obrozenci?

4. Znáte dvě známá díla 19. století, v nichž se Libuše objevuje? Pomůžou vám iniciály.

Autor		Název			Zánr
B	S	L			o
A	J	S	p	č	p

Co víte o staré češtině?

1. Znal praotec Čech, jestliže někdy kolem 6. století vsutku existoval, hlásku „ř“?

- a) ano, znali ji všichni Slované c) ne, rozšířila se až ve 13. století
b) ne, do češtiny přešla z polštiny d) ano, v češtině se objevila už v 5. století

2. „Pavel dal jest (v) Ploskovicích zemu...“ začíná tzv. nejstarší dochovaná česká věta, přepis na latinské zakládací listině litoměřické kapituly. Z které doby tato věta?

- a) 11. st., doba Vratislava II. c) 15. století, doba Václava IV.
b) 13. st., doba Přemysla Otakara I. d) 17. století, doba Rudolfa II.

3. Stará čeština znala různé, dnes už neužívané tvary. Na konci středověku například zanikly dva zvláštní minulé časy, aorist a imperfektum. Co znamenalo slovo „bieše“?

- a) buď c) byli/y/a by
b) budou d) byl/a/o

4. Ve staré češtině se užívalo podstatně více slov pro příbuzenské vztahy, rodina byla zkrátka důležitá. Co znamenalo slovo „pastorek“?

- a) pradědeček c) bratranec z matčiny strany
b) nevlastní syn d) otcův bratr

5. Co by vám nejspíš přinesli, kdybyste si ve středověku objednali „zmrlinu“?

- a) zmrzlinu c) malinu
b) led d) mrtvolu

6. Určitě znáte v Praze Týn, Týnský chrám. Co ovšem „týn“ znamenal ve středověku?

- a) plot, ohradu c) mlýn
b) tržiště d) náměstí, volné prostranství

7. Používal už Karel IV. háčky a čárky a „u“ s kroužkem?

- a) ano, samozřejmě c) ne, ještě se neužívaly
b) ano, ale jen v dopisech d) ne, protože znal pouze latinu

8. Středověká čeština měla:

- a) tři různá slova pro brambory c) krátké a dlouhé „ř“
b) osm pádů d) jednotné, množné a ještě dvojné číslo

9. Jak byste přeložili následující větu „U panosti se neumnožij“?

- a) Nepůčuj si peníze u pánů c) Nekraď u pánů
b) Neměj děti, když jsi moc mladý d) Neoddávej se opilství

10. Jednotlivá česká slova se objevují např. už v Kosmově latinsky psané „Kronice české“ dokončené roku 1125. Mimo jiné se jedná o jméno podle jednoho zvířete:

- a) slepicě c) comar
b) kraawa d) ozzel

Co víte o falzech a mystifikacích?

1. Roku 1938 se americkému režiséru Orsonu Wellesovi podařilo inscenovat v rozhlase román H. G. Wellse „Válka světů“ tak, že vyvolal paniku. O čem tento román vypráví?

- a) o invazi mimozemšťanů
- b) o jaderné válce
- c) o epidemii zákeřné nemoci
- d) o potopě světa

2. Jednou z mystifikací, jimiž si přivydělával Jaroslav Hašek v časopise „Svět zvířat“ na počátku 20. století, byla zpráva „Pravěká blecha“ o nálezů předchůdce tohoto cizopasníka zachovaného v jantaru ing. Khúnem. Na čem byla blecha údajně nalezena?

- a) na prehistorickém krtkovi
- b) na prehistorické žirafě
- c) na prehistorické stonožce
- d) na prehistorické kožešině

3. Pověsti o bytosti žijící v jezeře Loch Ness ve Skotsku mají už středověký původ a usnadnily vznik dnešní legendy. Tu ovšem podpořily fotografie příšery, ve skutečnosti hračky, které převzal roku 1934 tisk. Kdy potomci jejich autora přiznali mystifikaci?

- a) v roce 1954
- b) v roce 1974
- c) v roce 1994
- d) v roce 2014

4. Komický badatel a odhalovatel pravd (i tam, kde žádné neexistují) MUDr. Vozáb ve filmu Jana Švankmajera z roku 1977 vypátrá poblíž Náchoda místo, kde se nalézá skutečné dějiště gotického románu Horace Walpole z 18. století „Otrantský zámek“:

- a) Pevnost Trabant
- b) Lotranský zámek
- c) Tvrz Odraný
- d) Otrhanský hrad

5. Častým případem falz písemných listin jsou pozdější přípisky. Neměl-li být podvod odhalen, snažili se falzátoři zjistit, jakým nástrojem či látkou byl příslušný dokument napsán. Tak například ústava Spojených států amerických byla psána:

- a) husím brkem
- b) brkem orla bělohlavého
- c) zlatým perem
- d) slavnostně malována štětcem

6. Padělatelé historických dokumentů často také usilovali zjistit si co nejvíce informací o době, o níž vyprávěli. V případě „Rukopisu zelenohorského“ naopak kritici namítali, že tu vystupuje až později vymyšlený zakladatel Hradce Králové. Jmenuje se:

- a) Králohrad
- b) Dobroslav
- c) Hradomil
- d) Králoslav

7. Vzhledem k silicím zájmu veřejnosti o život různých osob (a sběratelství) měla různá literární falza osobní povahu. Ještě roku 1993 vyšel v Anglii údajný deník Jacka Rozparovače, jemuž uvěřili i někteří odborníci. Vrah jako svůj motiv odhaloval:

- a) své dluhy
- b) přelidněnost světa
- c) manželčina milence
- d) teroristické choutky

8. Schopným mystifikátorem byl v 19. století také František Ladislav Čelakovský. Vymyslel si (a texty zásoboval) dokonce novou českou básničku. Jak se jmenovala?

- a) Žofie Jandová
- b) Magdalena Dobromila Rettigová
- c) Hraběnka Zahaňská
- d) Božena Němcová

Jak se jmenují autoři nejznámějších ilustrací Rukopisů?

1. Jestliže škrtnete v osmisměrce názvy skladeb „Rukopisu královédvorského“, jak jim je přisoudil Václav Hanka, ze zbylých písmen zjistíte – anebo si ověříte – jména autorů jejich nejznámějších ilustrací. Pozor, názvy se objevují ve všech osmi směrech a na konci slov mění směr!

R	Z	Ž	E	Ž	H	U	L	I	Č	K	A
J	Ů	Á	A	CH	I	Ř	D	L	O	O	S
E	F	Ž	B	O	L	E	S	L	A	V	M
K	Á	N	E	O	P	U	Š	T	Ě	N	A
E	E	S	M	I	J	E	L	E	N	V	K
N	R	A	V	L	A	S	L	A	V	O	J
Á	Í	K	Z	O	R	J	U	L	Á	N	A
V	M	Č	B	Š	O	A	D	R	B	A	L
I	T	I	Y	A	S	H	I	O	E	M	U
Ř	S	T	H	L	L	O	Š	B	N	R	D
K	E	Y	O	E	A	D	E	U	E	E	Ě
S	Č	K	Ň	Š	V	Y	I	L	Š	H	K

Jak si poradíte s textem Rukopisů?

1. Porovnejte následující texty. a) Pocházejí sice z téhož konvolutu, ale podstatně se odlišují, v čem?: b) Určete jejich téma. c) K jakým literárním žánrům byste texty přiřadili a na základě čeho?

Rychle se vše proměnilo,
aj tu Beneš Hermanov
tamo lid v hromadu zve
proti Sasíkům.
Shlukli se tu sedlští lidé
v lese pod Hrubou skalou,
každý za zbraní jal cep
proti svým vrahům.
Beneš, Beneš vpředu jede!
za ním ves lid dráždilivý,
pomstu, pomstu volá všem
Sasům plenícím.

*Rukopis královédvorský –
Beneš Hermanov
(přel. V. Hanka)*

Ach ty růže, krásná růže!
čemus raně rozkvětla,
rozkvětavši pomrzla,
pomrzavši usvadla,
usvadnuvši opadla?
[...]

Usnu a zdá mi se ve snu,
jako by mně ubohé
na pravé ruce s prstu
svlekl se zlatý prstének,
smekl se drahý kamének;
kamének jsem nenašla,
milého nedočkala!

*Rukopis královédvorský – Růže
(přel. V. Hanka)*

- a) _____
b) _____
c) _____

2. Vysvětlete na jednotlivých motivech z prvního textu, v čem mohla být tato skladba atraktivní pro českou společnost 19. století.

3. Autoři „Rukopisu královédvorského“ věnovali značnou péči tomu, aby co nejuvěrněji napodobili starou češtinu a její hláskoslovi. Dokážete podle tabulky určit, do které doby byl „Rukopis“ zprvu kladen? Všimněte si: hláskové změny probíhaly postupně.

Ruče se [vsě] proměníše.
Aj ta Beneš Hermanov
tajno lud v hromadu zve
protiv Sasíkóm.
Shlučechu se kmetští ludé
v lese pod Hrubú skalú.

*Rukopis královédvorský – Beneš
Hermanov (transliterace)*

'a > ě	duša > dušě	12.–13. stol.
g > h	glava > hlava	12.–13. stol.
'u > i	dušu > duši	14. stol.
ě > e	cěna > cena	14. stol.
ó > uo > ů	kóň > kuoň > kůň	14.–16. stol.
ú > ou	lúka > louka	15. stol.

4. Najděte v ukázce slovesa v minulém čase. V čem se liší oproti současnosti? Podle tabulek určete, o jaký minulý čas se jedná.

Aorist

minulý čas pro ukončený děj či stav

věsti	
singulár	plurál
vedech	vedechom
vede	vedeste
vede	vedechu

Imperfektum

minulý čas pro děj v jeho průběhu

věsti	
singulár	plurál
vediech	vediechom
vedieše	vedieste
vedieše	vediechu

Co víte o Rukopisech královédvorském a zelenohorském?

1c, 2a, 3b, 4d, 5c, 6d, 7a, 8c

Jak čtete Rukopisy královédvorský a zelenohorský (I)?

1 ID, 2A, 3B, 4C

2 lyrika – literární druh prostředkující pocity, reflexe a nálady – Kytička, lyriko-epika – kombinace prvků lyrických a epických – Zbyhoň, epika – literární druh prostředkující vyprávění – Beneš Hermanov, Libušin soud

3 Kněžna Libuše. V „Rukopise zelenohorském“ – který představuje pověst formou veršované epiky – Libuše pouze svolává sněm, který má rozsoudit znesvářené bratry, a vystupuje jako představitelka starého českého státu a jeho kulturních hodnot. Nejsou zde vylíčeny její nástup na trůn po smrti otce Kroka, její věštby (o drahých kovech či o založení Prahy), zmíněn není ani její sňatek s Přemyslem Oráčem (všechny tyto pověsti jsou obsaženy mj. ve „Starých pověstech českých“ Aloise Jiráska).

4 V době nálezů a edic starých literárních památek evropských národů – ať už skutečných či podvržených – měly „Rukopisy“ dokázat dávnou kulturní vyspělost Čechů, kontinuitu jejich písemnictví, a tedy i jejich rovnocenné postavení vůči dalším evropským národům, a zvláštní úlohu bardů-básníků v české společnosti. V duchu tzv. romantického nacionalismu jednotlivá národní společenství totiž odvozovala svoji legitimitu z vlastní minulosti. V případě „Rukopisů“ se tak jednalo mj. o ranou vyspělost českého jazyka a literatury, pospolitost a rozvinuté právní vědomí starých Slovanů i vojenské úspěchy Čechů.

5 Falza se objevují nejen v písemnictví, ale také ve výtvarném umění, případně v právních vztazích, peněžnictví apod. (padělky listin, peněz, avšak i falešné identity); za specifický druh falz lze pokládat rovněž falešné informace (tzv. fake news). K odhalování falz slouží jak přírodní vědy (např. chemická analýza psací látky či barev), tak i vědy humanitní (v případě „Rukopisů“ např. jazykověda či historie). Falza se ze své podstaty vymezují vůči uznávaným hodnotám a zahrnují jak inovativní hry a žerty, které mohou obohatit poznání či pobavit, tak i zavrženíhodné, trestně postižitelné podvody.

Jak čtete Rukopisy královédvorský a zelenohorský (II)?

1 Libušin soud – Záboj, Slavoj a Luděk – Kytička – Oldřich a Boleslav

2 Pověsti o Libuši se objevují už v nejstarších českých kronikách, kupř. u Kosmy ve 12. století či v „Kronice tak řečeného Dalimila“ na počátku 14. století, a později v rozvíjející se – dosud převážně německy psané – beletrii na konci 18. století. Krokova dcera a matka první české dynastie v nich věští budoucnost, zakládá Prahu, soudí znesvářené bratry a seznamuje se s Přemyslem, ale např. také vraždí své milence ve vyšehradské lázni; právě „Rukopis zelenohorský“ přitom posílil představu Libuše jako vznešeného symbolu českého státu, tedy v podobě, která se stále více prosazovala v národně českém umění 19. století a kterou ustálil kupř. i Bedřich Smetana v „Libuši“ či Alois Jirásek ve „Starých pověstech českých“.

3 Ve skladbě „Záboj, Slavoj a Luděk“ se objevují hned dva staročestí pěvci – bardy: za první citlivý a udatný Záboj, který v době vnějšího ohrožení svobody a víry dokáže svým zpěvem pohnout národ a pohnout jej k odporu, za druhé jeho dávný předobraz Lumír. S oběma jako by se ztotožňoval a jejich činy dále zprostředkovával i vypravěč. Zvláště Lumír se tak stal i jedním ze symbolů české národní emancipace v 19. století, která se opírala o jazyk a umění

(časopis „Lumír“, výzdoba Národního divadla). Osobitý přednes obou pěvců evokuje už – fiktivní – staročeský strunný nástroj, varyto. Ovšem i uvolněný verš – převážně desetislabičný a proti „umělému“ rýmu umně spjatý rytmem a eufonií – evokuje sílu a osobitost starého básnictví.

4 Zatímco epické hrdinské zpěvy – tedy „Oldřich a Boleslav“, „Jaroslav“ a další – opěvují v „Rukopise královédvorském“ vítězství mužských hrdinů a ženy tu figurují nanejvýš pasivně (krásná dcera Vojmíra vězněná Kruvojem), hrdinkami – a ve většině případů lyrickými mluvčími – písní jsou právě ženy. Tématem písní, blízkých také slovanskému folkloru, je pak zpravidla jejich přirozená láska, její radosti a bolesti a opory této lásky: hledání milého v „Kytičce“, oslava svobodné a šťastné lásky v „Jahodách“, marné vyhlížení milého a čekání na něj v „Žežhuličce“ a „Růži“, nucené rozloučení s ním v „Opuštěné“ či touha po něm ve „Skřivánkovi“. Vlastně na pomezí dvou hlavních útvarů „Rukopisu“ stojí „Jelen“ a „Zbyhoň“.

5 Hrdinské postavy, obyvatelé jedné země, nejsou vypravěčem individualizovány a charakterizuje je jednota a – zpravidla v dialogích – citlivost, udatnost a společný cíl: „Bůh ti bujarost dal ve vše oudy, / Bůh ti dal moudrosti v bujnou hlavu; / nuž ty nás veď proti zlým Polanům“ (v. 17–19). Pro spravedlivé vítězství přitom neváhají užít ani lsti.

Co víte o romantickém nacionalismu?

1III, 2c, 3a–d, 4b, 5 z dědictví romantického nacionalismu zčásti vycházel např. Alois Jirásek ve svých mnohokrát vydaných „Starých pověstech českých“

Co víte o kněžně Libuši?

1 Mikoláš Aleš – „Rukopis zelenohorský“, Josef Bergler – „Kosmova Kronika česká“

2 V „Rukopise zelenohorském“ Libuše není zobrazena jako rozmařilá žena, ale v první řadě jako moudrá, důstojná panovnice státu s vyspělou formou správy (postavy „lechů“ a „vladyků“), blížíciho se svou rozlohou dnešním Čechům, která užívá odznaků vladařské moci (vystoupí na vladařský stolec). Důraz je položen rovněž na právní záležitosti, průběh jednání sněmu a vynesení soudního výroku. Autoři „Rukopisu“ tak na jedné straně vyvolávají „duch“ idylizovaného, romantizovaného dávnověku, na druhé straně zdůrazňují kulturní vyspělost starých Slovanů (písemná kultura, právní povědomí).

3 Poté, co osvícenský historik Gelasius Dobner v polovině 18. století zpochybnil historicitu praotce Čecha, se Libuše ocitla na samém počátku českých dějin. V jedné postavě se koncentroval mýtus počátku státu, nejstaršího panovnického rodu i hlavního města. V průběhu 19. století vytlačovala dosavadní, zemsky ukotvené identity identita národní a Libuše vystupovala v dílech českých obrozenců stále zřetelněji jako „matka národa“.

4 Bedřich Smetana – „Libuše“ – opera, Alois Jirásek – „Staré pověsti české“ – pověsti

Co víte o staré češtině?

1c, 2b, 3d, 4b, 5d, 6a, 7c, 8d, 9d, 10d

Co víte o falzech a mystifikacích?

1a, 2a, 3b, 4d, 5a, 6b, 7c, 8a

Jak se jmenují autoři nejznámějších ilustrací Rukopisů?

1 Josef Mánes, Mikoláš Aleš (pro usnadnění lze názvy skladeb uvést)

Jak si poradíte s textem Rukopisů?

1 a) První ukázka je příklad textu epického, založeného na vyprávění děje, druhý text je příkladem lyriky, prostředkující pocity a nálady lyrického subjektu. b) Tématem první ukázky je hrdinský boj Čechů proti nepříteli, druhá ukázka líčí milostné zklamání ženského subjektu, který marně čeká na milého. c) První ukázka náleží k žánru hrdinského eposu (hrdinského zpěvu), který líčí skutky titulního hrdiny, objevují se zde obvyklé motivy tohoto žánru jako (oprávněný) boj proti silnějším nepříteli, nepřítel je zdolán díky hrdinovým schopnostem. Druhá ukázka reprezentuje žánr milostné písně, která se vyznačuje zřetelným členěním do strof, asonancemi, variací pevných metrických schémat a bohatou tropikou (anafora, epizeuxis), které měly text předurčovat k zpěvnímu přednesu. Užitím motivů exkluzivního „zlatého prsténku“ a „drahého kaménku“ se text řadí do dvorského prostředí a může tak působit dojmem, že se jedná o produkt dvorské lyriky v českém prostředí.

2 Text vznikl v návaznosti na napoleonské války, v kterých procházela evropská společnost – včetně Čechů – a jejich pospolitost krizí a bývaly zdůrazňovány starší válečné tradice a vůbec kulturní tradice a schopnost ubránit vlast. Skladba posiluje národní hrdost, ožívuje vzpomínky na slavná vítězství i obecně na hodnoty minulosti národa, na niž se snažili obrozenci navázat. Vymezením se vůči vnějšimu nepříteli („Sasíci“) implikuje ochotu Čechů hájit svou zemi, současně otevírá prostor pro aktualizaci tohoto vymezování se v kontextu česko-německého antagonismu 19. století. Zdůraznění podílu sedláků při obraně vlasti pak usnadňovalo šíření myšlenek romantického nacionalismu a národního obrození, jež „Rukopis královédvorský“ a jeho výklady spoluutvářely, také mezi širokými lidovými vrstvami.

3 Text se hlásí na přelom 13. a 14. století. Hláskoslovné změny 12. a 13. století v něm jsou již přítomny (např. g > h: Hrubú), veškeré pozdější změny ovšem provedeny nebyly (‘u > i: lud; ě > e: sě; ó > uo > ů; Sasikóm; ú > ou: Hrubú).

4 proměniše, shlučechu sě – jednoduché minulé časy, všechny gramatické kategorie určuje sloveso v určitém tvaru; současná forma minulého času (tzv. préteritum), užívaná od 14. století, se oproti tomu skládá z přičestí minulého a pomocného slovesa být (vedl jsem x vedech, vediech). Proměniše – imperfektum; shlučechu sě – aorist.

Doporučené doplňující materiály k výstavě a rozšiřující četba

- Antonín Matějček (ed.): *Dílo Josefa Mánesa 3. Rukopis královédvorský*. Praha: Jan Štenc 1927 [Ilustrace „Rukopisu“ od Josefa Mánesa]
- Karel Jerie – Tomáš Hibi Matějček: *Šifra mistrál Hanky*. Praha: Garamond 2007 [Příběh inspirovaný „Rukopisy“ v komiksu]
- Miloš Urban: *Poslední tečka za Rukopisy (nová literatura faktu)*. Praha: Argo 1998 [Historie „Rukopisů“ jako látka románu; i další vydání, první podepsáno Josef Urban]
- Miroslav Ivanov: *Tajemství RKZ*. Praha: Mladá fronta 1969 [Klasické dílo literatury faktu o „Rukopisech“; i další vydání]
- Mojmír Otruba (ed.): *Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dnešní stav poznání. Sborník Národního muzea v Praze, řada C – literární historie 13 a 14, 1969*. Praha: Academia [„Rukopisy“ a jejich autenticita z pohledu humanitních věd včetně transliterace a fotografií]
- *Rukopis královédvorský. Rukopis zelenohorský*. Brno: Host 2010 [Komentovaná edice „Rukopisů“ a výklad o dvou staletích jejich recepcí]
- *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*. Praha: SNKLU 1961 [„Rukopisy“ v překladu Kamila Bednáře s ilustracemi Miloslava Troupa]
- *Rukopis zelenohorský a královédvorský. Skvostné obrázkové vydání*. Praha: Alois Wiesner 1889 [„Rukopisy“ s ilustracemi Mikoláše Alše]
- *Rukopisy zelenohorský a kralodvorský*. Praha: Janský 1927 [„Rukopisy“ s ilustracemi Jana Konůpka]
- Václav Hanka (ed.): *Polyglotta Kralodvorského rukopisu*. Text v původním i obnoveném pravopisu. Praha: vlastním nákladem 1852 [Hankovo reprezentativní vydání „Rukopisů“ s překlady do různých jazyků, též on-line]

Viz též www.ucl.cas.cz.